

BIJDRAGE

NICOLAS LÉPINE, Lakehead University,
Thunder Bay, Ontario (Canada)

El Belga:

het militair hospitaal van het Internationaal
Solidariteitsfonds dat niemand kende (Spanje, 1937-1939)

In een vorig artikel in dit tijdschrift¹ belichtten we de solidariteit van de Belgische Werkliedenpartij, de Socialistische Arbeidersinternationale en het Internationaal Vakverbond met de republikeinse regering in Spanje tijdens de Spaanse Burgeroorlog. We hadden het al kort over de creatie van een ultramodern militair hospitaal in Ontinyent, een stad tussen Valencia en Alicante. In deze bijdrage onderzoeken we hoe dit militair hospitaal bedrijfsklaar werd gemaakt, hoe de bedrijfsvoering gebeurde, en hoe daarbij werd getracht om het specifiek socialistische karakter van het hospitaal te bewaren. Ook reiken we argumenten aan voor het gebrek aan appreciatie waarmee deze belangrijke solidariteitscampagne te kampen had en waarvan het hospitaalproject het tastbare bewijs was. Dat gebrek aan appreciatie had niet alleen te maken met externe factoren – zoals de verpletterende hoeveelheid communistische propaganda – maar ook met interne factoren, zoals een gebrek aan middelen, militanten die een voorkeur hadden voor eenheidsinitiatieven met de communisten, en het feit dat de kaders van het Internationaal Solidariteitsfonds, een fonds dat was opgericht door de Socialistische Arbeidersinternationale en het Internationaal Vakverbond, afkerig waren van te veel publiciteit.

Het klooster van de minderbroeders van Ontinyent vóór de Spaanse Burgeroorlog. (Archief klooster van de minderbroeders, Ontinyent)

Links: Optocht van republikeinse soldaten, 1936. (Amsab-ISG, Gent)

Rechts: Een zeer jonge gewapende vrijwilligster in de straten van Barcelona aan het begin van de Spaanse Burgeroorlog, 22 juli 1936. (Amsab-ISG, Gent)

Onder: Barricade in de straten van Barcelona aan het begin van de Spaanse Burgeroorlog, 22 juli 1936. (Amsab-ISG, Gent)

Tachtig jaar geleden, in de zomer van 1936, pleegden opstandige militairen onder de leiding van generaal Franco een coup om in Spanje de republiek omver te werpen. Door de heftige weerstand van linkse partijen en andere sociale organisaties mislukte de staatsgreep en raakte het Spaanse grondgebied in twee kampen verdeeld. Aan de ene kant de republikeinse regering, die het Volksfront (*Frente Popular*) vormde met socialisten, communisten, progressieve republikeinen en anarchisten, aan de andere kant de nationalistten onder leiding van Francisco Franco. In augustus 1936 kwamen de Engelse en Franse regering met een voorstel voor een overeenkomst van non-interventie waarin stond dat geen enkele mogendheid mocht ingrijpen in de Spaanse Burgeroorlog. Nazi-Duitsland en

fascistisch Italië negeerden dit pact volkomen en stuurden grote hoeveelheden militair materiaal naar de nationalistische zones. Tegelijkertijd voerden de Duitsers hevige bombardementen uit boven republikeinse verzetshaarden. De Sovjet-Unie (en Mexico) waren de enige landen aan republikeinse kant die het pact negeerden: ze steunden de republikeinse troepen met tanks, vliegtuigen en ander materiaal. Daarnaast werden over de hele wereld internationale brigades gevormd om de republikeinse regering te ondersteunen aan de frontlinie. Ook, en niet het minst in België, ontstond er een brede golf van solidariteit. Zo vertrokken vanuit België naar schatting zo'n 2400 vrijwilligers onder wie 800 in België verblijvende migranten, om in Spanje te gaan strijden in de Internationale Brigades.

Het militair hospitaal

Ontinyent – tegenwoordig wordt deze Valencianse benaming gebruikt, de Spaanse naam is Onteniente – is een stad in de bergen tussen Valencia en Alicante. Tijdens de Spaanse Burgeroorlog bevonden er zich geen noemenswaardige strategische doelwitten, met uitzondering van enkele wapenfabrieken en brandstofdepots. Dankzij de inspanningen van Marthe Huysmans (dochter van Camille Huysmans), Isabelle Blume en dokter Albert Marteaux kreeg het Internationaal Solidariteitsfonds op deze wat afgelegen plek door de Spaanse Volksfrontregering een gebouw toegewezen om er een militair hospitaal in te richten. Het ging om een oud franciscaner college, *La Concepción*², dat op het punt stond te worden omgevormd tot een openbare school, maar door het republikeinse leger werd opgeëist bij het uitbreken van de militaire

opstand. Toen het hospitaal in april 1937 in gebruik werd genomen, werd het in de volksmond *El Belga* genoemd, aangezien vooral Belgische socialistische militanten de leiding ervan hadden. In het begin van de zomer van 1937 telde *El Belga* zevenhonderd bedden. Er werd verplegend personeel opgeleid en er was een bibliotheek, evenals een plek waar de ‘cultuurmilities’ van het Volksfront alfabetiseringscursussen en politieke vorming gaven. Tot het leidinggevend team behoorden onder meer hoofdchirurg Fernand Neuman, Jean Delvigne en dokter Albert Marteaux, beiden lid van de Belgische Werkliedenpartij (BWP), en de Italiaanse arts Robert Crespy-Ducleau, een competent ziekenhuisbestuurder die ook vloeiend Spaans sprak. Het hospitaal genoot een zekere faam en specialisten uit heel Europa – onder wie meerdere Belgen – zakten spontaan af naar Ontinyent om hun kennis te delen met de Spaanse art-

Luchtfoto van het klooster van Ontinyent na de Spaanse Burgeroorlog.
(Archief klooster van de minderbroeders, Ontinyent)

Isabelle Blume
en Max Buset
in Spanje, 1937.
(Amsab-ISG,
Gent)

sen. Zij wilden niet alleen hun solidariteit betuigen met het Volksfront, maar zagen er ook een opportuniteit in om vooruitgang te boeken inzake oorlogsgeneeskunde. Onder het verplegend personeel bevonden zich internationale vrijwilligers, zoals een groep verpleegsters die door dokter Marteaux waren gerekruteerd en die door de Spanjaarden liefdevol ‘*las mamás belgas*’ werden genoemd.³ In het hospitaal waren ten slotte ook communistische vrijwilligers, nonnen en broeders aan de slag.⁴

Het hospitaal in Ontinyent werd grotendeels gefinancierd met middelen van de internationale socialistische beweging. Die wenste een tegenhanger voor het hospitaalcomplex van de communistische Internationale Rode Hulp in de idyllische badplaats Benicàssim. De weelde van dat complex kon in Ontinyent niet worden geëvenaard, maar dat laatste bevond zich wel iets dichterbij het front en bood de mogelijkheid om in de

buurt ervan posten op te richten die met ziekenwagens en vrachtwagens vlot konden worden bereikt.

Kortom, de zwaarbeproefde medische dienst van het republikeinse leger kon een handje worden toegestoken. Toen de Belg Walter Schevenels en de Oostenrijker Friedrich Adler, de secretarissen-generaal van respectievelijk het Internationaal Vakverbond en de Socialistische Arbeidersinternationale, in april 1937 het hospitaal bezochten, lieten zij de journalisten trots weten dat hun bedoeling was om Ontinyent op termijn – als de vijand verslagen was – om te vormen tot een opleidingscentrum voor hooggekwalificeerd medisch personeel. Zij kondigden ook aan dat er vier vooruitgeschoven medische hulpposten zouden worden ingericht, die eventueel konden worden omgevormd tot hospitalen, en dat er twintig nieuwe ziekenwagens en vracht-

Jean Delvigne (links) en Albert Marteaux (rechts) in Ontinyent, 1937. (Amsab-ISG, Gent)

wagens onderweg waren naar Ontinyent.⁵

Dat konvooi kwam een week later aan in Valencia. Prominente leden van de BWP – Isabelle Blume, August De Block, Max Buset en Edward Anseele jr. – waren aanwezig toen de zieken- en vrachtwagens officieel in ontvangst werden genomen door de Spaanse anarchistische minister van Volksgezondheid en Openbaar Onderwijs, Federica Montseny Mañé. Zij bedankte het Belgische volk vanaf het balkon van het stadhuis. Isabelle Blume loofde de inspanningen van de militanten in België en prees het uitstekende werk dat Marteaux en Neuman in Ontinyent leverden. Toch haalde zij zich de woede op de hals van de verantwoordelijken van het Internationaal Solidariteitsfonds, met name van de Belg Jean Delvigne en de Spanjaard Enrique Santiago, door met geen woord te reppen over de rol van de twee Internatio-

nales. Bovendien stelde ze dat zij persoonlijk had geijverd voor het konvooi en kondigde ze met veel poeha aan dat ‘derden’ een tweede hospitaal zouden inrichten.⁶ Delvigne en Santiago beklagden zich hierover bij Walter Schevenels, de algemeen secretaris van het Internationaal Vakverbond en het hoofd van het Internationaal Solidariteitsfonds in België, en bij Ramón Lamonedá, de secretaris-generaal van de Partido Socialista Obrero de España (PSOE). Zij vonden het niet kunnen dat Blume het werk van de socialistische organisaties onvermeld liet en die structuren dus opzij wou schuiven.⁷ Kortom, het hospitaal was nauwelijks opgestart of de toekomst ervan was al gehypothekeerd door de controverse tussen de voorstanders van een eenheidscampagne met de socialisten en de communisten, en de voorstanders van een exclusief socialistische campagne.

De bestuurscrisis in het hospitaal van Ontinyent

Jean Delvigne was in 1937 naar Spanje gestuurd om ervoor te zorgen dat het hospitaalproject op wieltjes liep. Hij verving Pietro Nenni, de secretaris van de Partito Socialista Italiano (PSI), die ervoor koos om zich volledig toe te leggen op zijn functie van politiek commissaris in de Internationale Brigades. Delvigne werd als een vertrouwenspersoon beschouwd. Hij was Waals partijsecretaris van de BWP en lid van het uitvoerend bestuur van de Socialistische Arbeidersinternationale. Hij was geen voorstander van eenheidsinitiatieven met de communisten, toch niet op het moment dat hij in februari 1937 in Spanje aankwam. In ons eerste artikel⁸ vertelden we reeds dat hij België in het geheim had verlaten, omdat het gerecht hem op de hielen zat vanwege het rekruteren van vrijwilligers voor de Internationale Brigades en het opzetten van een netwerk dat wapens aankocht en doorsluisde naar het republikeinse Spanje. Voor die activiteiten had Delvigne wel groen licht gekregen van het Bureau van de BWP, en dat vlak voor het non-interventiebeleid van de coalitieregering van Paul Van Zeeland van kracht werd.⁹

Delvigne zat allesbehalve stil in Spanje: hij ging twee keer per week naar het front en reisde voortdurend heen en weer tussen Madrid, Valencia, Ontinyent en Albacete. Zo onderhield hij het contact met de regering, het leger, de Internationale Brigades en de Spaanse socialistische organisaties. Hij hield zich eveneens bezig met de bevoorradings- en de opvang van de konvooien aan de grens of in de havens. En hoewel hij het spijtig vond dat een Belgische militant uiteindelijk niet afreisde naar Spanje om voor hem het werk wat lichter te maken, was hij wel opgetogen over de komst van Neuman en Marteaux.

Meeting van het Komiteit van Waakzaamheid van antifascistische Intellectuelen te Brussel, 16 december 1936. Op de foto: Isabelle Blume en dr. Neuman. (Amsab-ISG, Gent)

Het conflict met Marteaux – het ging om twee sterke persoonlijkheden – was echter dan al aan het broeien. Marteaux was immers, net zoals Blume, wél gewonnen voor eenheidsinitiatieven met de communisten.¹⁰ Beiden wilden niets te maken hebben met het (socialistische) Internationaal Solidariteitsfonds, en nog minder wilden zij zich de les laten lezen door Delvigne, die het vertegenwoordigde in Spanje. Delvigne slaagde er wel in – op uitdrukkelijk verzoek van Schevenels – om Blume buiten het bestuur van het hospitaal te houden, maar met Marteaux lukte dat niet. Dokter Marteaux was immers een professional in de openbare gezondheidszorg en had ervaring opgedaan

met oorlogsgeneeskunde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij vond ook dat iemand als Delvigne zich niet moest bemoeien met 'zijn' werk. Het duurde niet lang of beiden vochten tijdens de afwezigheid van Neuman een ware machtsstrijd uit, waarbij Marteaux en zijn acoliet Crespy-Ducleau ervoor zorgden dat Delvigne uiteindelijk alleen nog op papier de baas was.¹¹ De rechtse pers in België smulde van de hele zaak. Ze had trouwens ook al Delvigne, als Waals secretaris van de BWP, aan het kruis genageld voor zijn rol in de wapenleveringen aan de Spaanse Volksfrontregering.

Max Buset, een Waals parlamentslid uit Thuin, maakte van de heisa in de media gebruik om de integriteit van Delvigne in twijfel te trekken. Tijdens de vergadering

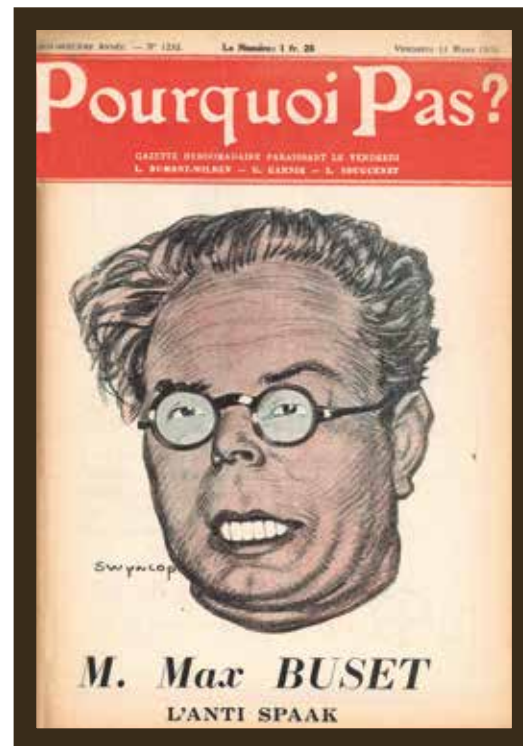
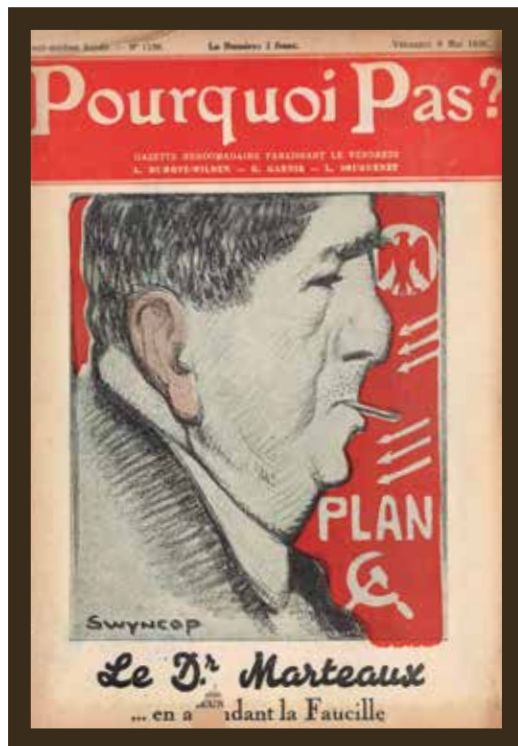
van het Bureau van de BWP op 16 april 1937 verklaarde hij: 'Ik vraag me af wat hij doet in Valencia. Hij loopt er rond in het uniform van een Belgische majoor. Hij woont in het hospitaal. Wie heeft hem daarvoor de toelating gegeven? Voor zover ik weet lijdt Delvigne geen honger, want hij heeft een vrouw die werkt. Ik zou willen weten of Delvigne geen amalgaam van zijn commerciële en politieke bezigheden heeft gemaakt [...] Ik wil ook weten wat Delvigne van plan is.' Wat Buset niet wist, is dat Delvigne tot majoor was benoemd door de kabinetschef van de Volksfrontregering, zodat hij gemakkelijker afspraken zou kunnen maken met de militaire hiërarchie. Delvigne had ook geld moeten lenen van zijn schoonbroer, aangezien de BWP en het Internationaal

Solidariteitsfonds geen overeenstemming konden bereiken over zijn loon.¹² Zoals wel eens meer gebeurde, slaagde de Vlaamse partijsecretaris August De Block erin om de gemoederen te bedaren: 'Delvigne zorgt ervoor dat het gebouw als hospitaal wordt ingericht en doet daarvoor de nodige aankopen in Spanje [...] Deutsch¹³ werkt in opdracht van het Spaanse leger, Delvigne zoekt een locatie voor het Internationale Huis en Nenni fungeert als politiek commissaris van de Internationale Brigade.' Toch was Buset erin geslaagd om twijfel te zaaien in het Bureau. Hij kreeg een mandaat om de hele affaire op te helderen.

Toen Buset in Spanje arriveerde, draaide de geruchtenmolen al op volle toeren. De graad van majoor was Delvigne naar het hoofd gestegen, mevrouw Delvigne bewoog zich met de allure van een 'kasteelvrouw' in de villa van het hospitaal en in het dorp en zij choqueerde de dorpelingen. Anderen stoorden zich aan hun weelde. Delvigne zou op kosten van zijn vrouw leven, hij zou nog altijd wapens verhandelen ...¹⁴ Buset wou meteen Delvignes versie van de feiten horen en liet zich daarbij allesbehalve afschrikken door diens functies – secretaris van de BWP, lid van het uitvoerend comité van de Socialistische Arbeidersinternationale, hoofd van het Internationaal Solidariteitsfonds in Spanje en majoor van het republikeinse leger. Vooreerst wilde hij weten waarom Delvigne als een dief in de nacht België had verlaten. Delvigne zei dat hij naar Barcelona was getrokken om er een 'zaak' af te handelen, en had beslist om niet terug te keren omdat hij niet langer kon leven met de lastercampagne tegen hem, en dus niet omdat hij gerechtelijke vervolging vreesde. Daarna had hij met Schevenels afgesproken om als afgevaardigde van het Internationaal Solidariteitsfonds in Spanje op te treden, een beslissing die vrijwel onmiddellijk door het Internationaal Vakverbond en de Soci-

alistische Arbeidersinternationale werd bekrachtigd. Vervolgens sneed Buset de netelige kwestie aan van de 'levering van sommige zaken' aan de Spaanse Republiek. Delvigne ontkende niet dat hij betrokken was bij clandestiene activiteiten. Hij beklemtoonde echter dat hij nooit een vergoeding had ontvangen voor de transacties die hij had verricht. En dat kon hij ook bewijzen, behalve dan voor de belangrijkste transacties, waarbij men had getracht geen sporen na te laten. Buset besloot dat er over deze vervelende kwestie al genoeg gepraat was en hij beschouwde de zaak van de bewezen 'diensten' aan de Republiek als afgehandeld. Wel moest nu het mandaat van Delvigne worden uitgeklaard. Buset maakte hem duidelijk dat hij zich wat minder moest inlaten

Links: Cover van het satirisch blad *Pourquoi Pas?* met een verwijzing naar de communistische sympathieën van Albert Marteaux, 1936. (Amsab-ISG, Gent)
Rechts: Cover van het satirisch blad *Pourquoi Pas?* met de kop van Max Buset, 1936. (Amsab-ISG, Gent)

Cover van het satirisch blad *Koekoek* met de kop van August De Block, 1933. (Amsab-ISG, Gent)

met het bestuur van het hospitaal en wat meer moest fungeren als politiek commissaris, om de inbreng van de socialisten te verdedigen en hun invloed uit te breiden, een opdracht die bovendien de goedkeuring wegdroeg van Indalecio Prieto en José Álvarez del Vayo, de Spaanse socialistische ministers van respectievelijk Oorlog en Buitenlandse Zaken. Buset sommeerde Delvigne om Ontinyent per direct te verlaten en naar Valencia te vertrekken om er een gezamenlijk kantoor van de Socialistische Arbeidersinternationale en het Internationaal Solidariteitsfonds in te richten, want: 'We moeten laten zien dat ook de socialisten iets doen voor Spanje. Als de communisten iets doen, dan weet iedereen dat. Als wij iets doen, dan weet niemand dat.'¹⁶ Het werk van Buset in Valencia zat erop en hij vertrok stante pede naar het noorden van Spanje voor een ontmoeting met 'kapitein' Antonio Huerta, die de verklaringen van Delvigne over de clandestiene activiteiten bevestigde.¹⁶

Buset rapporteerde vervolgens zijn bevindingen aan het Bureau van de BWP. Hij was zeer onder de indruk van wat er in Ontinyent gebeurde en meende dat er in de republikeinse zone binnenkort geen beter hospitaal meer zou te vinden zijn. Toch vond hij dat er snel een boekhouder moest worden aangeworven en dat de vrachtwagens van het Internationaal Solidariteitsfonds het te vaak lieten afweten. Ook had hij opmerkingen bij de kwaliteit van de Spaanse legerartsen. De Block onderbrak hem echter meteen en nam hun verdediging op: de omstandigheden waarin zij moesten werken waren meestal abominabel en bovendien beschikten zij vaak niet over de gepaste apparatuur. Buset vond ook dat er te veel communistische artsen en verpleegsters waren aangeworven, al had Marteaux hem verzekerd dat hij in de toekomst voor een betere balans zou zorgen. Ten slotte was

Buset ook ongerust over het feit dat het hospitaal niet onder de verantwoordelijkheid viel van het ministerie van Oorlog van de socialist Prieto, zoals hij aanvankelijk dacht, maar eerder onder dat van Volksgezondheid en Openbaar Onderwijs, geleid door de communist Jesús Hernández Tomás. Zowel hij als zijn voorganger Federica Montseny Mañé – van de anarchistische vakbond Confederación Nacional del Trabajo (CNT) – had het zelfs niet nodig gevonden om op de gevel van het hospitaal een verwijzing naar de Socialistische Arbeidersinternationale en het Internationaal Vakverbond aan te brengen. Er stond nog steeds: *Hospital Militar*. En Buset deed er nog een schepje bovenop: 'Ik wil eraan toevoegen dat de Spaanse communisten er alleen maar op uit zijn om de socialisten een kopje kleiner te maken.'¹⁷ Hij maakte van de gelegenheid gebruik om ook de voortdurende animositeit tussen Delvigne en Marteaux aan de kaak te stellen. Hoewel hij niet langer dan 24 uur in Ontinyent was geweest, was de spanning er werkelijk te snijden: 'Ik zou nog liever sterven dan mij met hen te bemoeien.' En ten slotte sprak hij de vrees uit dat de onwettige praktijken van Delvigne weleens uit de hand zouden kunnen lopen. Waarop De Block reageerde: 'De hele affaire kan slechts op één manier onder controle worden gekregen: jij stapt naar het gerecht; maar dat zal dan wel betekenen dat heel veel mensen in de gevangenis zullen terecht komen.'¹⁸ Hij maakte een einde aan de discussie door te verklaren dat de Internationales Delvigne maar moesten vervangen door een vakbondsman als zij de intriges van de politici beu waren.

Het ontslag van Delvigne

Midden juli was Delvigne iedereen te vlug af: hij nam ontslag als partijsecretaris en als hoofd van het Internationaal Solidari-

teitsfonds in Spanje. Hij kon er niet langer mee leven dat eenheidsinitiatieven met de communisten systematisch werden afgewezen door de socialistische Internationales en het Internationaal Solidariteitsfonds. Verbazend wel, want hij had zich nooit eerder op een dergelijke redenering laten betrappen. Zijn ervaringen aan het front hadden hem echter gevoelig gemaakt voor eenheidsinitiatieven met de communisten, zoals blijkt uit volgende passage in zijn ontslagbrief: 'Ik neem sinds meerdere maanden een volledig ander standpunt in en ik heb ook in het openbaar mijn steun betuigd aan de gezamenlijke oproep van de PSOE, de UGT en de PCE'¹⁹ om samen internationale actie te voeren. Bovendien heb ik hier regelmatig contact met veel communistische kameraden, en we hebben beslist om die nog te intensiveren. Mocht ik naar België terugkeren, dan kan ik die kameraden onmogelijk als vijanden beschouwen, want ik heb met hen in Spanje, in vaak dramatische omstandigheden, samen gevochten opdat de vrijheid het van het fascisme zou halen.'²⁰ Delvigne was zeker niet de enige die er in Spanje zo over dacht. Velen waren ervan overtuigd dat alle arbeiders moesten samenwerken en dat een internationaal volksfront het non-interventiebeleid op de knieën kon krijgen en de opgang van het fascisme zou stoppen. Delvigne erkende wel dat de communisten geen koorknappen waren en de neiging hadden om te vergeten dat zij het schisma in de arbeidersbeweging hadden veroorzaakt, maar hij vond dat het nu hoog tijd was om de meningsverschillen uit de wereld te helpen door een openhartige dialoog.²¹ Hij besloot zijn ontslagbrief met het verzoek om hem voortaan opnieuw als een gewone militant te beschouwen. Hij verwees daarbij naar zijn eeuwige vriendschap met De Block en Vandervelde, en beloofde trouw te zullen blijven aan de BWP.

Het internationale socialisme maakte dus beslist geen goede beurt in Spanje. Nadat Nenni al snel na zijn aankomst in Spanje in augustus 1936 er de voorkeur aan had gegeven om zich te engageren bij de Internationale Brigades en dus het Internationaal Solidariteitsfonds vaarwel te zeggen, haakte nu ook een tweede kopstuk af. En wel iemand die het fonds meer uitstraling had kunnen bezorgen en het specifiek socialistische karakter ervan in de verf had kunnen zetten. Dat uitgerekend zo iemand toegaf aan de lokroep van de communisten, deed pijn. Vooral omdat – o ironie! – Delvigne blijkbaar niet wist dat de bonzen van de socialistische PSOE de communistische PCE een rad voor de ogen hadden gedraaid. Zij hadden de eenmaking van de arbeidersbeweging enkel en alleen op de agenda gezet omdat de Sovjet-Russische wapenleveringen van cruciaal belang waren voor de oorlogsinspanningen van de republikeinen. In werkelijkheid waren secretaris-generaal Ramón Lamóneda en voorzitter Ramón González Peña van de PSOE totaal niet geïnteresseerd in een dergelijk project, en vooral niet op een moment dat zij niet zeker waren dat ze de communisten in het gareel konden houden. Dat verklaarde eveneens waarom de gesprekken over dat project eindeloos aansleepten in de verbindingscomités, en ook waarom spontane fusies formeel verboden waren. Op het einde van de zomer van 1937 werd er wel een akkoord getekend om eenheidsacties te ondernemen, maar van de door de PCE gewenste fusie was er geen sprake.²²

Schermutselingen in het Bureau van de BWP

Een paar dagen nadat Delvigne ontslag had genomen, vroeg Schevenels aan de BWP om een nieuwe vertegenwoordiger in Spanje aan te duiden – De Block werd voor de func-

tie gepolst. Het Bureau beraadslaagde uitvoerig over de kwestie op 16 juli 1937. Ook Isi Delvigne, een gerespecteerd militant en de vader van Jean Delvigne, en Schevenels, als Belgische vertegenwoordiger van het Internationaal Solidariteitsfonds, waren op die bijeenkomst uitgenodigd. Isi Delvigne trachtte aan de leden van het Bureau uit te leggen waarom zijn zoon was opgestapt. Hij verwees vervolgens naar het eenheidsmanifest dat in maart in Spanje werd gepubliceerd en dat op protest van de beide Internationales was onthaald. Hij wees ook op het onderzoek dat Buset in Spanje had gevoerd en dat de druppel was geweest die de emmer deed overlopen. Vervolgens gaf Schevenels zijn versie over Jean Delvigne: 'Hij was een voorstander van het eenheidsfront, terwijl wij daar niet wilden van weten [...] Hij had de communisten al een paar diensten bewezen, terwijl wij er hem vaak attent op maakten dat de Internationales daar vierkant tegen waren en dat hij dat als hun vertegenwoordiger niet kon maken. Hij vond echter dat het eenheidsfront er moest komen, en hij nam deel aan publieke evenementen en betogingen in Valencia. Wij hebben daar altijd tegen geprotesteerd. Ziedaar één van de redenen waarom hij dacht dat hij beter kon opstappen.' Schevenels schetste vervolgens een beeld van de onwerkbare situatie in Ontinyent tijdens de afwezigheden van Neuman. En hij wees op de vergeefse pogingen om een bestuurscomité op poten te zetten. Ten slotte liet hij ook het geschil over de villa niet onbesproken. Die was bestemd voor het personeel, maar het koppel Delvigne had er beslag op gelegd om er gasten te kunnen ontvangen. De verhalen over het luxeleventje dat het koppel leidde, vonden daar, volgens Schevenels, hun oorsprong: 'Waar komt het geld vandaan? Ik weet het niet. Van zijn vrouw? Men vertelt dat hij nog altijd wapens verhandelt [...] In elk geval, het gaat om geruchten, en ik weet niet of

zij waar zijn.' Volgens Schevenels stond het echter wel vast dat Marteaux en Delvigne het nooit eens zouden zijn geworden over het beheer van het hospitaal. En dus moest het Internationaal Solidariteitsfonds zijn huiswerk weer helemaal opnieuw maken. Voor de post van vertegenwoordiger stond er immers geen kandidaat klaar die over voldoende autoriteit beschikte. De Fransen wilden allemaal samenwerken met de communisten, geen enkele Engelse kandidaat sprak Frans en een Nederlandse kandidaat maakte geen enkele kans. Kortom, Schevenels vreesde dat hij het hospitaalproject zou moeten afblazen als de BWP niet akkoord ging om zijn Vlaamse secretaris alvast tijdelijk te detacheren, want De Block was 'de enige die door Marteaux niet meteen klem zal worden gezet'. Het hospitaal opdoeken? 'Dat zou desastreus zijn', riep Vandervelde. En dat was ook de mening van Schevenels, 'want het project moest zijn vruchten nog afwerpen'.²³ Toen Buset voorstelde om een ziekenhuisprofessional te sturen, repliceerde Schevenels dat ook diens opdracht er zou in bestaan om eerst de politieke intriges te ontrafelen. Pas dan, en uit schrik dat de BWP opnieuw een secretaris zou verliezen, maakten Willem Eekelers, Achille Delattre en Paul-Henri Spaak in niet mis te verstane bewoordingen duidelijk dat er van de detachering van De Block geen sprake kon zijn. En Eekelers voegde eraan toe dat de BWP niet het hulpje was van de Socialistische Arbeidersinternationale en het Internationaal Vakverbond.²⁴ Schevenels moest dus het onderspit delven.

Uiteindelijk werd het hospitaalproject niet afgeblazen. De Block maakte af en toe zijn opwachting in Ontinyent, evenals Antoon

Burgers, soldaten en hulpverpleegsters aan het militair hospitaal van Ontinyent, datum onbekend. (Archivo Municipal Ontinyent/ Vicente Eugenio Esparza Mollá)

Spinoy, de secretaris van de BWP-federatie Mechelen, Georg Stolz, de Oostenrijkse vicesecretaris van het Internationaal Solidariteitsfonds²⁵, en ene Dupierreux. Nu het administratieve aspect van het project leek te zijn afgehandeld, ging Schevenels zich bezighouden met het politieke aspect ervan, en met name met het verzekeren van de politieke autonomie van het hospitaal.

Een hospitaal dat autonoom functioneert

De voornaamste vraag was onder wiens gezag het hospitaal in Ontinyent stond. Die vraag was midden juli 1937 nog altijd niet beantwoord en dus ging Schevenels naar Valencia om de kwestie eens en voorgoed te regelen. Het was zijn bedoeling om ervoor te zorgen dat het hospitaal niet langer ressorteerde onder het ministerie van Volksgezondheid en de medische dienst van de Internationale Brigades – vooral de communisten hadden het daar voor het zeggen. Het hospitaalproject zou voortaan alleen nog mogen worden aangestuurd door het leger en door het ministerie van Oorlog van de socialist Prieto. Schevenels wou zo de invloed van de communistische PCE en de Komintern (de Kommunistische Internationale) indammen.²⁶ Het was echter vergeefs zoeken naar waarborgen voor een autonome bedrijfsvoering. En ook een gesprek met het hoofd van de medische dienst van het leger, kolonel D.J. Bejarano, liep met een sisser af. Schevenels slaagde er wel in om op 5 augustus 1937 een onderhoud te regelen met de premier, de socialist Juan Negrin. Hij bracht hem op de hoogte van de situatie in Ontinyent en legde bijzonder veel nadruk op het specifiek socialistische karakter van het project en de rol van het Internationaal Solidariteitsfonds. Negrin liet zich overtuigen. Hij besliste dat het hospitaal voortaan tot de exclusieve bevoegdheid behoorde

van het ministerie van Oorlog met Prieto en van de medische dienst van het leger met kolonel Bejarano. En hij bevestigde in volgende bewoordingen dat Schevenels en het Internationaal Solidariteitsfonds het beheer van het hospitaal verder voor hun rekening zouden nemen: 'Alleen Walter Schevenels [...] heeft de bevoegdheid om namens het Internationaal Solidariteitsfonds de beleidsbeslissingen in verband met het hospitaal te nemen. Kameraad Antoon Spinoy is er de vertegenwoordiger van. Hij heeft de bevoegdheid om namens Schevenels op te treden. Het Internationaal Solidariteitsfonds moet ervoor zorgen dat het personeel uit het buitenland wordt betaald: artsen, radiologen, orthopedisten, verpleegsters, enzovoort worden door het fonds zelf aangeworven.'²⁷ Schevenels was tevreden met de gemaakte afspraken. Hij was ervan overtuigd dat 'op basis hiervan de gezamenlijke inspanningen van de medische dienst van het leger en de internationale hulporganisaties maximaal zouden renderen'.²⁸

Toch moest men twee maanden later vaststellen dat er vrijwel niets was veranderd. Op 30 oktober 1937 liet Crespy-Ducleau de secretarissen-generaal van de Socialistische Arbeidersinternationale en het Internationaal Solidariteitsfonds schriftelijk weten dat de afspraken die met Negrin waren gemaakt, nog altijd niet door de regering waren bekrachtigd. Hij maakte zich niet alleen zorgen over het feit dat er aan de hospitalen van de Internationale Brigades gelijkaardige beloftes waren gedaan, maar ook over het voornemen van de regering om die hospitalen – Ontinyent inbegrepen – te hergroeperen en aan te sturen vanuit één dienst. Voor Crespy-Ducleau betekende dat zonder meer het einde van de politieke autonomie van het hospitaal in Ontinyent. En dus eiste hij dat er opnieuw contact zou worden opgenomen met Negrin en dat er een zwaargewicht als vertegenwoordiger

in Ontinyent zou worden geposteed om de tanende invloed van de medische dienst van het leger te compenseren.²⁹

Maar de communisten hadden niet langer de wind in de zeilen. Prieto had het aantal communistische commissarissen in de Internationale Brigades drastisch teruggeschroefd en Negrin had een punt gezet achter de onderhandelingen met de PCE over het eventuele samengaan van beide partijen.³⁰ Met andere woorden, de druk om met de communisten samen te werken, leek wat van de ketel. Er was echter wel een duidelijk voelbare tendens tot centralisering van de besluitvorming in de plaats gekomen. En dat was een ontwikkeling die allerm minst naar de zin was van de kaders van het Internationaal Solidariteitsfonds. Het betekende immers dat mensen met sterk uiteenlopende politieke opvattingen moesten samenwerken. Aanvankelijk leek er nauwelijks een vuiltje aan de lucht. Tot minister van Buitenlandse Zaken Álvaro del Vayo in de zomer van 1938 een decreet liet goedkeuren dat de verschillende humanitaire hulporganisaties onderbracht in de Comisión de Solidaridad, een solidariteitscommissie. Isabelle Blume en August De Block kwamen nu lijnrecht tegenover elkaar te staan. De eerste vond dat het Internationaal Solidariteitsfonds actief moest participeren in de Comisión en hield een vurig pleidooi in die zin, terwijl de tweede vierkant tegen was. Volgens De Block was het decreet koren op de molen van de communisten. De kwestie lokte felle reacties uit in de rangen van de BWP. De Block, de Vlaamse partijsecretaris, eiste dat elke vorm van samenwerking met comités waarin ook de (communistische) Internationale Rode Hulp actief was, werd stopgezet.³¹ Uiteindelijk ontbrak het de republikeinse regering aan tijd om het decreet in de praktijk te brengen, tot grote opluchting van de kaders van het Internationaal Solidariteitsfonds.

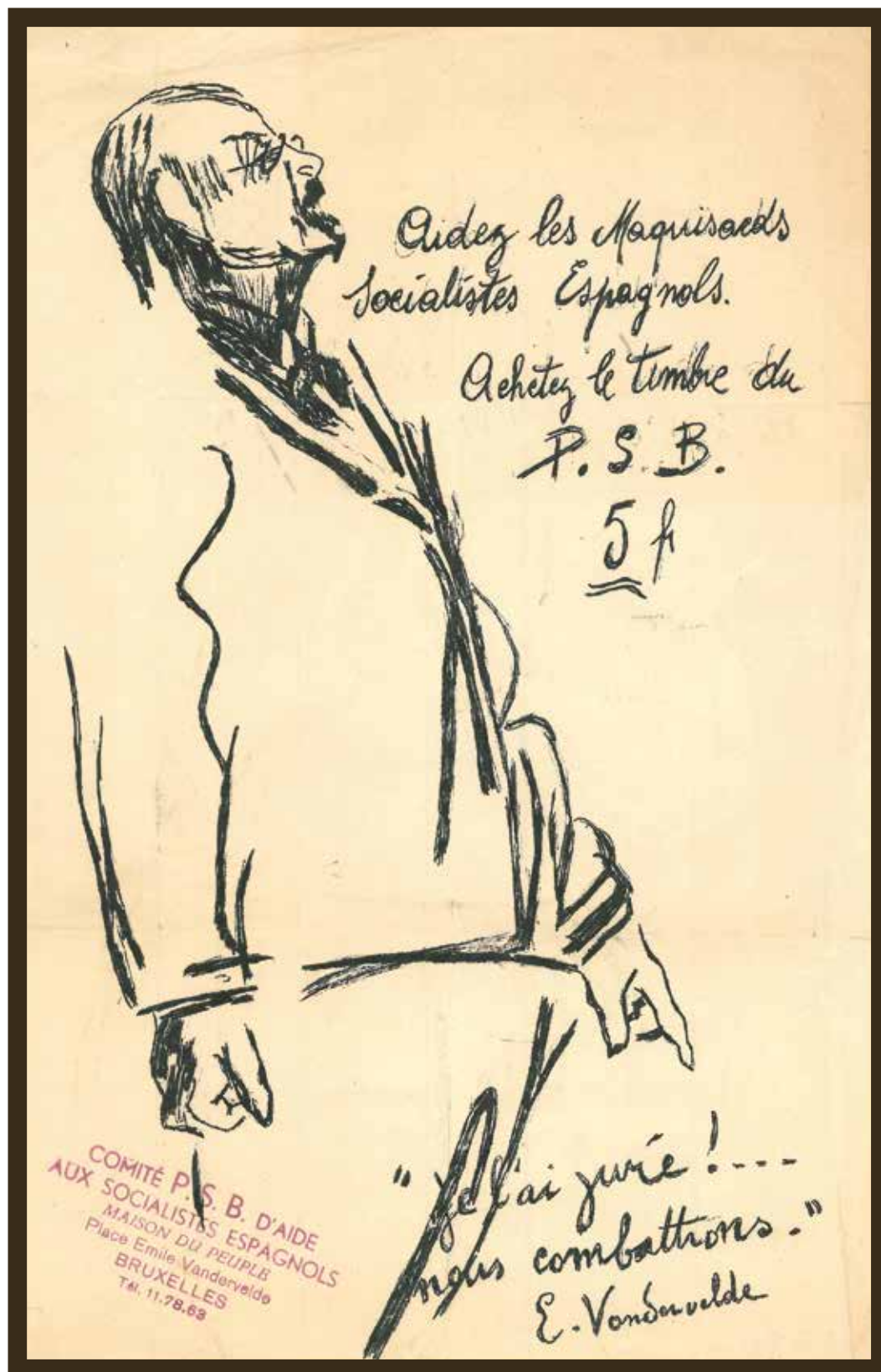
Toch een succes

Laten we eerst nog even stilstaan bij de brief van Crespy-Ducleau waarin hij een balans opmaakte van de vooruitgang die inzake het hospitaalproject was geboekt. Hij had het over een traag proces waarbij betekenisvolle stappen waren gezet, 'omdat we voortdurend waakzaam zijn gebleven'. Op korte termijn zou er bijvoorbeeld stromend water komen in het hele gebouw. Inzake verwarming waren de problemen echter nog niet van de baan. Zelfs in die mate dat Crespy-Ducleau vreesde dat het hospitaal zou moeten worden gesloten tijdens de koudste maanden, zoals ook de Zweden en de Noren in Alcoi hadden moeten doen.³² En dan was er nog de gebruiksaanwijzing van de radiografische apparatuur. Die was zoekgeraakt en dus moest er stante pede een kopie worden opgestuurd. Crespy-Ducleau meende ook dat er wat fout liep met het transport van de goederen die voor het hospitaal waren bestemd: meerdere zaken die in de inventarissen van Schevenels werden vermeld, hadden Ontinyent nooit bereikt. En in het hospitaal zelf werden levensmiddelen scheefgeslagen. Ten slotte informeerde hij ook naar wat er met een konvooi van het Internationaal Solidariteitsfonds was gebeurd. Het zou zich ergens in republikeins gebied bevinden, maar hij had alle contact met het konvooi verloren.³³

Toch was het hospitaal begin 1938 nog altijd operationeel. Met de verwarming was het uiteindelijk in orde gekomen en, ondanks alle problemen, draaide *El Belga* bijna op volle capaciteit: er waren ongeveer duizend bedden beschikbaar tegenover een voorziene capaciteit van twaalfhonderd,

Bezoek van het echtpaar Vandervelde aan het front van Madrid tijdens de Spaanse Burgeroorlog, februari 1938. Foto: Mathieu Corman (Amsab-ISG, Gent)

drie van de vier operatiezalen waren in gebruik en ze waren uitgerust met niet minder dan zes operatielampen, terwijl bijvoorbeeld het Brugmannhospitaal in Brussel – een van de modernste in Europa – het met drie moest doen. Ook de gebruiksaanwijzing van de radiografische apparatuur was intussen gearriveerd en de arbeiders hadden zelfs een therapeutisch zwembad aangelegd. De achttien ziekenwagens reden af en aan naar het front en hadden na negen maanden meer dan tienduizend gewonde soldaten naar Ontinyent gebracht. Voor hen stond een vijftiental gespecialiseerde Spaanse artsen klaar, samen met een behoorlijk aantal buitenlandse artsen, 130 Spaanse en 35 buitenlandse verpleegsters.³⁴

Het hospitaal in Ontinyent was overigens ook een cultureel centrum. Er werden ateliers ingericht en cursussen georganiseerd en er werd een blad, *La voz del herido* of 'De stem van de gewonde', gepubliceerd. Ook herdachten personeel en patiënten samen bepaalde gebeurtenissen. In de plaatselijke schouwburg werd bijvoorbeeld hulde gebracht aan de Internationales. Bij die gelegenheid zwaaide de animator van de avond, ene meneer López, met het wierookvat richting de Socialistische Arbeidersinternationale, het Internationaal Solidariteitsfonds en dokter Crespy-Ducleau, 'de echte bezieler van de instelling'. Er werden telegrammen met gelukwensen voorgelezen van Spaak, Vandervelde en Enrique Santiago. En vervolgens trachtte humorist Antonio Vives de boel wat op te vrolijken. Aan het eind van de avond werden de buitenlandse artsen en verpleegsters ten slotte in de bloemetjes gezet door de patiënten.³⁵

Prentkaart die verkocht werd door het Belgische Comité d'aide aux socialistes espagnols ten voordele van de Spanjestrijders. (Amsab-ISG, Gent)

De indrukken van de 'patron'

Toen Emile en Jeanne Vandervelde zich begin februari 1938 in republikeins gebied bevonden, overtuigden zij kapitein Castillo, hun gids en chauffeur, om even halt te houden in Ontinyent. In het hospitaal werden op dat moment zo'n vijfhonderd gewonden van de slag bij Teruel verzorgd. Het beheer van de instelling was toen in handen van Dupierreux, die Antoon Spinoy was opgevolgd en ook contact onderhield met het Spaanse leger.

In zijn reisnotities stak Vandervelde – de 'patron' van de BWP – de loftrumpet van het personeel, d.w.z. van Marteaux, Crespy-Ducleau, Neuman, twee vrouwelijke artsen – onder wie een Zwitserse die er vanaf de eerste dag aan de slag was – veertien Spaanse artsen en de verpleegsters: 'Sterke Belgen die weten waar ze mee bezig zijn; Cubanen die van zo ver komen om hun deel van het werk op te knappen; Zweedse vrouwen die bijzonder goed georganiseerd zijn; warme Poolse vrouwen; Spaanse vrouwen [...] die zich met hart en ziel aan hun taak wijden.' Hij stak zijn bewondering voor de verpleegstersopleiding niet onder stoelen of banken. En hij liet zijn emoties de vrije loop toen hij de plaatjes zag die aan de medische apparaten waren bevestigd. Die vermeldden immers de namen van de donateurs: 'Geschonken door de arbeiders van Birmingham, door de metaalarbeiders van Charleroi, door al die syndicalisten voor wie de internationale solidariteit inderdaad bestaat.' Van Vandervelde vernemen we ook dat de emblemen van de Socialistische Arbeidersinternationale en van het Internationaal Solidariteitsfonds dan toch de gevel van het hospitaal sierden. Hij was ook getuige van een eerder grappig voorval. Tijdens een van de cursussen stak een patiënt met een geamputeerde hand de arm omhoog om

een vraag te stellen en vrijwel onmiddellijk werd hij er door zijn kameraden spottend op attent gemaakt dat hij de fascistische groet had gebracht. Vandervelde was onder de indruk van het doorzettingsvermogen van deze jonge Spaanse soldaten, die in tragische tijden toch hun zin voor humor niet hadden verloren. Kortom, hij vond dat het Internationaal Solidariteitsfonds met dit hospitaalproject 'optimale resultaten boekte', aangezien artsen, patiënten en verpleegsters 'diepe gevoelens van solidariteit met elkaar delen en zich samen inzetten voor de vrijheid in Spanje en in de rest van de wereld.'

Toch beseftte Vandervelde dat het Internationaal Solidariteitsfonds in de schaduw opereerde van de Internationale Rode Hulp. De propaganda van deze laatste was alomtegenwoordig: 'Haar affiches vindt men op alle muren en haar pamfletten heeft iedereen gelezen.' Bovendien stelde hij vast dat de personencultus van Lenin en Stalin zijn intrede had gedaan in het onderwijs, dankzij de inspanningen van minister Tomás Hernández.³⁶ Toch liet Vandervelde niet na om ook de eigen beweging met de vinger te wijzen: 'Soms hebben we het weggelachen en vaker nog hebben we het betreurd, maar de Socialistische Internationale heeft zich werkelijk te bescheiden gedragen.' En dat had volgens Vandervelde te maken met secretaris-generaal Friedrich Adler, die van nature zwijgzaam was en een sober leven leidde: 'Types zoals Adler cijferen zichzelf volledig weg voor de zaak van het internationale socialisme; hun afkeer van te veel politieke publiciteit neemt fobische vormen aan, in die mate zelfs dat zij er een beetje pervers plezier in scheppen om in de schaduw te werken en hun verwezenlijkingen voor de buitenwereld verborgen te houden.' Volgens Vandervelde was dat ook de verklaring waarom er in *Informations Internationales*, het blad van de Socialisti-

sche Arbeidersinternationale waarvan Adler hoofdredacteur was, zelden een artikel verscheen over het hospitaal van Ontinyent. De 'patron' betreurde dat ook de rest van de socialistische pers in hetzelfde bedje ziek was en te terughoudend berichtte over die 'prachtige realisatie van de Internationales, het paradepaardje van de medische dienst van het leger'.³⁷ Ook de Spaanse socialistische pers berichtte over de realisaties van het Internationaal Solidariteitsfonds. *La Vanguardia*, het orgaan van de linkervleugel van de socialistische beweging, besteedde er meestal behoorlijk wat aandacht aan, hoewel de leiding van het blad er niet altijd in slaagde om het specifiek socialistische karakter van het hospitaalproject te vatten. Zo maakte het blad in zijn editie van 11 februari 1938 melding van het bezoek van het echtpaar Vandervelde aan 'het hospitaal van de Internationale Brigades'. Toch was het zonneklaar dat het over Ontinyent ging, aangezien de naam Crespy-Ducleau werd vermeld, samen met die van De Block, die er een uiteenzetting gaf.³⁸ Het officiële blad van de PSOE, *El Socialista*, was dan weer minder vriendelijk voor het Internationaal Solidariteitsfonds. Over het hospitaal werd er nauwelijks iets gezegd, terwijl de verdiensten van de Internationale Rode Hulp voortdurend in de verf werden gezet. De toon van de hoofdartikelen doet overigens vermoeden dat de redactie sympathiseerde met de communisten. *La Vanguardia* daarentegen had duidelijk geen hoge pet op van de opvattingen van de PCE en de Komintern.

Discreet opereren en een lawine van propaganda

Op de Bureauvergadering van de BWP van 21 maart 1938 beklagde Vandervelde zich over de geringe zichtbaarheid van de socialistische initiatieven in Spanje. Hij deed dat in de volgende bewoordingen: 'Wat de

communisten betreft, zij bevinden zich letterlijk op hun knieën, maar overal waar zij een graantje publiciteit kunnen meepikken, doen zij dat ook. De Rode Hulp wil de indruk wekken dat zij de enige hulporganisatie is in Spanje. Het is pure bluf [...] die des te meer tegen de borst stoot omdat wij het zijn, de Socialistische Partij, die belangrijke inspanningen leveren voor de Spaanse Republiek; het is de Socialistische Arbeidersinternationale die het hospitaal in Onteniente uit de grond heeft gestampt, een van de mooiste realisaties van de laatste twintig jaar. Nog onlangs heb ik in een Frans blad de kameraden van de Internationale verweten te weinig reclame te maken voor hun acties, en niet te communiceren over wat zij hebben gerealiseerd. Dat artikel is tien dagen geleden verschenen, en sindsdien heeft geen enkel socialistisch blad in België er een allusie op gemaakt.' Vandervelde verwees hier naar het artikel over zijn reis in republikeins gebied. Zou de vrees voor een mogelijke luchtaanval op het hospitaal aan de basis hebben gelegen van dat stilzwijgen? Dat is heel goed mogelijk. Anderzijds had de weinig communicatieve houding van de kaders van het Internationaal Solidariteitsfonds er ook wat mee te maken, en dan hebben we het vooral over De Block. Hij zei op dezelfde Bureauvergadering: 'Zoals de communisten wil ik niet werken: Spanje helpen en vervolgens de propagandamolen laten draaien.'³⁹ Bij een andere gelegenheid zei hij dat de campagne van de Internationale Rode Hulp hem deed denken aan de bloeiende christelijke liefdadigheidsinitiatieven in zijn uithoek van Vlaanderen: 'Ik heb daaronder geleden en ik dacht niet dat wij evenveel tamtam zouden moeten maken als de communisten, en een klerikale liefdadigheidscampagne voeren.' En hij vervolgde: 'We kunnen het goede doen en toch trots zijn, zonder veel tamtam te maken. Dat heeft geen enkele

meerwaarde. Wij weten immers dat we goed hebben gewerkt.' Anderzijds toonde hij zich bijzonder goed op de hoogte van de situatie op het terrein in Spanje en van de superieure communicatie van de communisten. Tijdens een bijeenkomst van de Algemene Raad van de BWP, op 22 juni 1938, verklaarde hij onder meer: 'In hun pogingen om onze partij zwart te maken, gingen de communisten zelfs rondbazuinen dat alleen zij en de Russen hulp gaven aan Spanje.'⁴⁰ En hij voegde eraan toe dat minder dan de helft van de militaire hulp uit de Sovjet-Unie kwam en dat de Internationale Rode Hulp haar werking financierde met geld van de republikeinse regering.

Delvigne versus Marteaux

Over één zaak zijn we nog in het ongewisse: waar is Delvigne terechtgekomen nadat hij ontslag had genomen in juli 1937? Het lijkt erop dat hij een tijdje in Spanje is gebleven en voor de overheid of het leger heeft gewerkt. Van formele contacten met het Internationaal Solidariteitsfonds zou daarbij geen sprake meer zijn geweest. Uit zijn correspondentie met De Block leren we dat hij midden maart 1938 naar België terugkeerde, zijn huis in Chiny opknapte en landbouwproducten ging verkopen. Zo stuurde hij een lading aardappelen van vijfhonderd kilo naar De Block, wellicht met de bedoeling dat die hun weg naar Spanje zouden vinden. Dat een man van het formaat van Delvigne – iemand die wapens aan de Spaanse Republiek had geleverd – nu knolgewassen naar Spanje versaste, kon alleen maar als dieptreurig worden bestempeld.⁴¹

Ontwerp voor een affiche of postkaart voor een solidariteitsactie van de BWP-afdeling Gent, met een oproep tot steun aan de Spaanse kinderen die in België werden opgevangen. (Amsab-ISG, Gent)

ROODSCHAP
SOCIALE WERKLIEDEN PARTIJ
Afdeling, GENT
Lokaal "ONS HUIS"
Vrijdagmarkt

STEUNT
DE SPAANSCHIE
KINDEREN

SOLIDARITEIT

Minder dan een jaar na het ontslag van Delvigne bleef de rivaliteit met Marteaux de gemoederen beroeren in het Bureau van de BWP. Midden april beklagde Corneel Mertens, die algemeen secretaris was van de Syndikale Commissie, en als dusdanig lid was van het Bureau van de BWP, zich erover dat Marteaux ongestoord het gerucht kon blijven verspreiden dat Delvigne was weggestuurd vanwege financiële malversaties, terwijl Buset en Schevenels die aantijgingen hadden weerlegd: 'Het gaat om een gerucht dat door dokter Marteaux wordt verspreid, want hij vertelt dat verhaal aan zijn patiënten. Zo praat men toch niet over een oud-secretaris van de partij. We moeten de mensen correct informeren en de volledige waarheid vertellen.'⁴²

En uitgerekend toen gebeurde er iets dat de reputatie van Marteaux geen deugd deed: Crespy-Ducleau, zijn acoliet, verdween plotseling uit Ontinyent. Hebben we hier te maken met een affaire van afnemende partijtrouw? Onbetamelijk gedrag? Malversaties? Spionage? De archieven geven daarover geen uitsluitsel. We weten alleen dat de Servicio de Información Militar (SIM), de militaire veiligheidsdienst, onmiddellijk na zijn verdwijning een onderzoek opende en drie bedienden-franciscanen arresteerde wegens subversieve activiteiten.⁴³ Adler was gealarmeerd en hij nam hierover contact op met Delvigne. We weten echter niet wat er toen gezegd is. Wel stuurde Delvigne begin juni een brief naar Adler waarin hij de puntjes op de i zette: 'Ik heb nooit willen reageren op sommige "verhalen" die in België over mijn verblijf in Spanje zijn verteld. Maar ik wil wel dat de Internationale en u correct zijn ingelicht. Daarom bezorg ik u een kopie van deze – overigens erg grappige – nota. Zij zal u wellicht toelaten om bepaalde zaken uit te klaren.' De nota is van de hand van Marteaux, die op 21 juni 1937 Crespy-Ducleau aanwees als hoofd van het hospitaal tijdens zijn af-

wezigheden, zonder daarbij de naam van Delvigne te laten vallen. Dit is het antwoord van Adler aan Delvigne: 'Ik heb uw brief van 6 juni ontvangen, waarvoor dank. Ik stel vast dat wat u mij meedeelt in deze brief volledig overeenstemt met wat u mij mondeling heeft medegedeeld, toen we elkaar enkele weken geleden hebben gesproken over de affaire-Crespy. Schevenels en ik hebben de grootste mogelijke discretie betracht in deze zaak, teneinde de belangen van de Spaanse Republiek niet te schaden. Dat is ook de reden waarom ik een kopie van deze brief alleen aan Schevenels zal bezorgen.'⁴⁴

Vrijwel onmiddellijk na het einde van de Spaanse Burgeroorlog werd Marteaux lid van de Kommunistische Partij van België (KPB).⁴⁵ Hij was diep ontgoocheld dat de sociaaldemocratische beweging er niet in was geslaagd om de Spaanse Republiek te redden. Delvigne maakte een andere keuze. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, nam hij dienst in het Franse vreemdelingenlegioen. Samen met andere Belgische socialisten die de wapens wilden opnemen tegen het fascisme, werd hij naar Noord-Frankrijk gestuurd om er dekking te geven bij de evacuatie van de Franse troepen naar Engeland.⁴⁶ Hij werd uiteindelijk door de Duitsers gevangengenomen en samen met andere Belgische politieke prominenten opgesloten in het fort van Hoei. Na zijn ervaringen in Spanje, de reputatieschade in België en het debacle in Frankrijk was ook Delvigne zwaar ontgoocheld en deed hij een poging om lid te worden van de eenheidsvakbond Unie van Hand- en Geestesarbeiders van Hendrik de Man. En zo viel een man met een merkwaardig verleden tussen de plooiën van de geschiedenis.⁴⁷ Marteaux daarentegen trad toe tot het gewapend verzet – het Onafhankelijkheidsfront, dat was opgericht op initiatief van de KPB. Hij kwam uiteindelijk in Londen terecht om er de Belgische verzetsactiviteiten te coördineren.⁴⁸

Laatste informatie over *El Belga*

De laatste, onvolledige informatie over het hospitaal in Ontinyent dateert van de zomer van 1938. *El Belga* draaide toen op volle toeren. Zes maanden later, zo lezen we in het jaarrapport van het Internationaal Solidariteitsfonds, werd het hospitaal nog altijd gerund en bevoorraad door het Fonds, en ook de opleiding van het Spaanse personeel ging onverminderd verder, zelfs in die mate dat de internationale chirurgen en verpleegsters vertrokken naar andere instellingen waar hun expertise beter van pas kwam.⁴⁹ Toch doet hun vertrek eerder vermoeden dat zij werden geëvacueerd en dat het hospitaal opnieuw in handen was gekomen van de republikeinse overheid. Wat we wel zeker weten, is dat begin 1939 in het hospitaal een honderdtal slachtoffers van de luchtaanval op een soldatentrein in het station van Xàtiva – zo'n twintig kilometer ten noordoosten van Ontinyent – werd opgevangen en dat het hospitaal in maart 1939 door franquistische troepen werd bezet en omgedoopt tot 'hospitaal voor gevangenen'. In oktober 1939 namen de franciscanen opnieuw bezit van het gebouw en sprongen zij een gat in de lucht toen zij merkten dat er – dankzij de internationale arbeidersbeweging – renovatiewerken waren gebeurd en verwarming was geïnstalleerd.⁵⁰ Zou het kunnen dat zij het letterwoord IOS van Internacional Obrera y Socialista, dat in het schitterende smeedijzeren portaal werd verwerkt, bewust niet hebben opgemerkt? De falangisten hebben er in elk geval overheen gekeken. Het portaal is er vandaag nog steeds ...

Besluit

In dit artikel hebben we duidelijk gemaakt dat de kaders van de BWP en het Internationaal Solidariteitsfonds ontzettend veel belang hechtten aan het bewaren van de politieke controle, zonder daarbij solidariteitsoverwegingen uit het oog te verliezen. Zij zagen in het behoud van het specifiek socialistische karakter van hun campagnes hét middel om die te doen slagen en de spanningen te vermijden die voortvloeiden uit de solidariteitsinitiatieven met de communisten. Zo hebben zij ook het hospitaalproject in Ontinyent aangepakt: zij hebben getracht om de banden door te knippen met het ministerie van Volksgezondheid, de medische dienst van de Internationale Brigades en de Comisión de Solidaridad.

We hebben eveneens toegelicht waarom de campagnes van de BWP en het Solidariteitsfonds en het schitterende hospitaalproject in Ontinyent zo weinig weerklank hebben gevonden. Daarbij hebben politieke kuiperijen (onder meer van de communisten) zeker een rol gespeeld, evenals het feit dat militanten hun identiteit verloochenden door eenheidsinitiatieven met de communisten te propageren. Er was natuurlijk ook het schreeuwend gebrek aan middelen en mensen op het terrein. Toch moeten de kaders van de BWP en het Internationaal Solidariteitsfonds ook de hand in eigen boezem steken. Sommigen onder hen gaven er bewust de voorkeur aan om in de schaduw te werken. We willen echter vooral wijzen op de grenzeloze toewijding van de officiële en officieuze gezanten van de BWP en het Internationaal Solidariteitsfonds. Die verdient te worden vermeld, want een dergelijke vorm van internationale solidariteit is vandaag een zeldzaamheid geworden.

Deze bijdrage is uit het Frans vertaald door Jan Vermeersch.

We willen hierbij Rik Hemmerijckx, Joan José Torró Martínez, Luc Peiren, Wouter Steenhaut, Sven Tuytens, Geert Van Goethem en Etienne Verhoeven bedanken voor hun waardevolle opmerkingen.

In juni 2015 vond er aan de Universiteit van Valencia een symposium plaats over 'Los hospitales en tiempos de guerra'. Torro Martínez gaf er een uiteenzetting over 'Solidaridad socialista y ayuda médica a la causa republicana durante la Guerra Civil (1936-1939): El Hospital Militar Internacional Belga de Ontinyent.' Torro Martínez doctoreerde op dit onderwerp en werkte mee aan de documentaire van Sven Tuytens over het hospitaal van Ontinyent. Die werd voor het eerst in Spanje (Ontinyent) getoond op 14 april 2016. De première voor België vond plaats op 1 juni 2016 in CegeSoma.

- 1 Nicolas LÉPINE, De Belgische Werkliedenpartij en de solidariteit met het republikeinse Spanje, 1936-1937. In: *Brood & Rozen*, 19(2014)3, pp. 4-23.
- 2 Het college heet tegenwoordig in het Valenciaans *Collegi Concertat La Concepcio de Ontinyent*.
- 3 Hierover meer in het artikel van Sven Tuytens in dit nummer.
- 4 Joan Josep TORRÓ MARTÍNEZ, El hospital militar internacional de Ontinyent. In: Albert GIRONA ALBUIXEC & José Miguel SANTACREU SOLER, *La Guerra Civil en la Comunidad Valenciana*, vol 10, Valencia: Prensa Valenciana, 2007, pp. 114-115; Manuel REQUENA GALLEGRO & Rosa María SEPULVEDA LOSA, *La sanidad en la Brigadas Internacionales*, Madrid: Universidad de Castilla La Mancha, 2006, p. 165. Zie ook: Michel BAILLY, 200 juifs de Belgique dans la Guerre d'Espagne: un hommage aux brigadistes juifs. In: *Le Soir*, 23/09/1991, p. 15, http://archives.lesoir.be/200-juifs-de-belgique-dans-la-guerre-d-espagne-un-homma_t-19910923-Z04FCZ.html, laatst geraadpleegd op 29/04/2015.
- 5 La Solidaridad Internacional contra la amenaza fascista. In: *La Vanguardia*, 20/04/1937, pp. 7-8.
- 6 Acto de solidaridad. In: *La Vanguardia*, 05/05/1937, p. 3.
- 7 Fundación Pablo Iglesias (FPI), AH 78-22, 2-3, Enrique Santiago aan Ramon Lamonedá, 12/05/1937.

- 8 Zie: Nicolas LÉPINE, De Belgische Werkliedenpartij en [...], *Brood & Rozen*, 19(2014)3, pp. 4-23.
- 9 Amsab-ISG, Archief Belgische Werkliedenpartij (BWP), Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 04/08/1936, 1936-08-04_bwp_BU.pdf, p. 1. Voor meer details over het Belgisch socialistisch netwerk dat wapens aankocht voor en leverde aan de Spaanse Republiek, zie: Etienne VERHOEYEN, Les achats d'armes de la Cagoule en Belgique: chronique d'un échec annoncé. In: Elke DEVROE (dir.), *Tegendraadse criminologie*, Antwerpen: Maklu, 2012, pp. 473-482; José GOTOVITCH, La Belgique et la Guerre civile espagnole: un état des questions. In: *BTNG-RBHC*, 14(1983)3-4, p. 508; M. VINCINEAU, La Guerre civile espagnole, les exportations belges d'armes. In: *BTNG-RBHC*, 18(1987)1-2, pp. 81-123. Voor meer details over het rekruteren van vrijwilligers door Delvigne, zie Anne MORELLI, Les Italiens de Belgique face à la Guerre d'Espagne. In: *BTNG-RBHC*, 18(1987)1-2, pp. 194-195.
- 10 Militanten werden als 'unitaristisch' beschouwd als zij voorstander waren van eenheidsinitiatieven met de communisten of een fusie met hen.
- 11 Institut Émile Vandervelde (IEV), Bureau van de BWP, 1937-1938, 16/07/1937, p. 256.
- 12 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 04/03/1937, 18/03/1937, 01/04/1937. De auteur dankt het personeel van Amsab-ISG om het Archief August De Block ter zijner beschikking te stellen.
- 13 De Block verwijst hier naar Julius Deutsch, een Oostenrijkse socialist die als generaal fungeerde in het republikeinse leger. Zie: IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 16/04/1937, p. 184.
- 14 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 16/07/1937, pp. 256-257.
- 15 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 15/06/1937, pp. 223-225.
- 16 Huerta werd verkozen tot het Nationaal Comité van de PSOE in augustus 1938. Hij was in 1936 verbonden aan de Brusselse ambassade, op het moment dat het schandaal rond Delvigne uitbarstte. Zie: Nicolas LÉPINE, De Belgische Werkliedenpartij [...], p. 9.
- 17 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 28/05/1937, p. 205.
- 18 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 15/06/1937, pp. 224, 226.
- 19 PSOE: Partido Socialista Obrero Español; UGT: Unión General de Trabajadores; PCE: Partido Comunista Español.
- 20 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 13/07/1937, pp. 247.
- 21 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 13/07/1937, pp. 247-248.

- 22 Santos JULIA, *La izquierda del PSOE (1935-1936)*, Madrid: Siglo XXI, 1977, p. 266; Pietro NENNI, The Spanish Charter of Unity of Action. In: *International Information*, 30/08/1937.
- 23 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 16/07/1937, pp. 256-258.
- 24 IEV, Bureau van de BWP, 1937-1938, 16/07/1937, pp. 251-253.
- 25 Elsa RAYET, Onteniente et la Guerre d'Espagne. In: *Cahiers marxistes*, (1999)213, p. 177.
- 26 Hugh THOMAS, *The Spanish Civil War*, Harmondsworth: Penguin, 1984, pp. 775, 783.
- 27 Elsa RAYET, Onteniente [...], p. 176.
- 28 Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Socialistische Arbeidersinternationale (SAI), 2763G/16, Schevenels aan Bejarano Legano, 10/08/1937.
- 29 IISG, Archief SAI, 2763G/40, Pour Adler, 30/10/1937; IISG, Archief SAI, 2763G/45-46, Crespy à Spinoy.
- 30 Hugh THOMAS, *The Spanish Civil War* [...], pp. 775, 783.
- 31 IISG, Archief SAI, 516/3-4, Communiqué d'Isabelle Blume pour la séance de l'Exécutif de l'IOS des 29-30/05/38; Amsab-ISG, Archief BWP, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 22/06/1938, 1938-06-22_bwp_AR.pdf.
- 32 In verband met het Alcoi-ziekenhuis, zie: Àngel BENEITO LLORIS, *El hospital sueco-noruego de Alcoi durante la Guerra Civil Española*, Alcoi: Alfa, 2004; Àngel BENEITO LLORIS, La ayuda escandinava y el hospital sueco-noruego de Alcoi. In: Manuel REQUENA GALLEGRO & Rosa María SEPULVEDA LOSA, *La sanidad en la Brigadas Internacionales*, Madrid: Universidad de Castilla La Mancha, 2006, pp. 161-195.
- 33 IISG, Archief SAI, 2763G/45-46, Crespy aan Spinoy.
- 34 *Le Populaire*, 05/01/1938, p. 6; IISG, Archief SAI, 2763G/40, Pour Adler, 30/10/1937.
- 35 FPI, AH-78-22, 225, Un homenaje a la IOS y a la FSI en Onteniente.
- 36 Hernández Tomás werd wel weggestuurd als minister in april 1938. Zie: Helen GRAHAM, *Socialism and War, The Spanish Socialist Party in Power and in Crisis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 141.
- 37 IISG, Archief SAI, 2763G/47-55, *Émile Vandervelde, Au secours de l'Espagne* (brouillon manuscrit); Emile y Jeanne Vandervelde: La labor de las Internacionales socialistas en favor de la España republicana. In: *La Vanguardia*, 18/03/1938, p. 4; Elsa RAYET, Onteniente [...], p. 172.
- 38 Vandervelde en Valencia. In: *La Vanguardia*, 11/02/1938, p. 7.

- 39 Amsab-ISG, Archief BWP, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 21/03/1938, 1938-03-21_bwp_BU.pdf, p. 568.
- 40 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 20/03/1938, 28/10/1938.
- 41 Amsab-ISG, Archief BWP, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 04/04/1938, 1938-04-04_bwp_BU.pdf, pp. 11-12.
- 42 Amsab-ISG, Archief BWP, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 04/04/1938, 1938-04-04_bwp_BU.pdf, pp. 11-12.
- 43 Laten we eraan toevoegen dat de SIM rond die tijd de hand had weten te leggen op een lijst van ongeveer duizend individuen die ervan werden verdacht falangistische agenten te zijn. Een twintigtal van hen werd ter dood veroordeeld. Een honderdtal moest dwangarbeid verrichten. Zie: Joan Josep TORRÓ MARTÍNEZ, El hospital militar [...], pp. 114-115; Hugh THOMAS, *The Spanish Civil War*, pp. 808-809; 195 procesados acusados de traicion y espionaje. In: *La Vanguardia*, 19/06/1938, p. 9; La sentencia contra los famosos 195 procesados. In: *La Vanguardia*, 03/08/1938, p. 5.
- 44 IISG, Archief SAI, nr. 2763i/14, Delvigne aan Adler, 06/06/1938; IISG, Archief SAI, nr. 2763i/18, Adler aan Delvigne, 11/06/1938.
- 45 Elsa RAYET, En attendant la faucille. In: *Cahiers marxistes*, (1999)213, p. 58.
- 46 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 15/09/39, 24/10/39, 14/10/1939, 03/12/1939.
- 47 CegeSoma, Archives de Hendrik De Man, AA 624/193, Brief van J. Delvigne aan Hendrik de Man, 02/8/1940; CegeSoma, Archives de Hendrik De Man, AA 624/350, Brief van José Streeel, Rex - État-Major du Chef, aan Hendrik de Man betreffende Jean Delvigne, 19/11/1942. Over de Unie van Hand- en Geestesarbeiders, zie: Wouter STEENHAUT, *De Unie van Hand- en Geestesarbeiders, een onderzoek naar het optreden van de vakbonden in de bezettingsjaren (1940-1944)*, doctoraatsverhandeling, RUG, 1983, 1871 pp.; Wouter STEENHAUT, De Unie van Hand- en Geestesarbeiders. In: *België. Belgique 1940. Een maatschappij in crisis, une société en crise, un pays en guerre*, Brussel/Bruxelles: CREHGM/NSGWO, 1993, pp. 277-284. De auteur dankt Rik Hemmerijckx voor de contextuele preciseringen.
- 48 Thierry GROSBOIS, *Pierlot, 1930-1950*, Bruxelles: Racine, 2006, pp. 315-316; Etienne VERHOEYEN, La résistance belge vue de Londres: le cas du SOE. In: Francis BALACE, *Jours de Guerre, jours de Londres*, Dexia: Bruxelles, 2000, pp. 156-162.
- 49 IISG, Archief SAI, 2763i/19-23, p.5, Fonds International de Solidarité: Action de secours pour l'Espagne, juillet 1936-1er décembre 1938.
- 50 Joan Josep TORRÓ MARTÍNEZ, El hospital militar [...], pp. 112, 115.